

ЗА АВТОРСТВОТО НА ПРОИЗВЕДЕНИЯТА НА ЛИТЕРАТУРАТА, ИЗКУСТВОТО И НАУКАТА, ГЕНЕРИРАНИ ОТ ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ

Александър Димитров¹

Резюме: Статията разглежда въпросите, свързани с авторството на произведенията на литературата, изкуството и науката, генерирани от системите с изкуствен интелект. Авторът разглежда правната уредба на системите с изкуствен интелект, както и правната им природа. Направена е съпоставка между процеса на генериране на произведения от система с изкуствен интелект и творческия процес при физическите лица. Разгледани са различните

теории по отношение на това в чия полза възниква авторството върху генерирано от система с изкуствен интелект произведение на литературата, изкуството и науката. Дадени са предложения *de lege ferenda* с цел защитата на авторските права на физическите лица.

Ключови думи: авторство, произведения, системи с изкуствен интелект, творческа дейност

Увод

Склонността на модерния свят да развива все повече и по-усърдно средствата за комуникация и обмен на информация често пъти води до безпрецедентни открития, на чието влияние върху човешкото ежедневие тепърва предстои да бъде дадена прецизна оценка. Едно такова откритие е именно изкуственият интелект. Още с представянето на първия вариант на ChatGPT през ноември 2022 г. мълниеносната му популярност отправи ясно-то послание, че такъв един феномен не ще бъде поредното преходно явление в сферата на информационните технологии. Днес, разкриващ се пред нас в множеството си различни варианти, изкуственият интелект е по-бърз, по-ефективен и по-достъпен от когато и да било. Така обаче, както са очевидни многобройните му ползи, тъй също належащи са проблемите, отнасящи се до функционирането му. Един от тези проблеми е този за авторството на генерираните от изкуствения интелект произведения на литературата, изкуството и науката.

Макар на пръв поглед тривиален за обикновения потребител, проблемът за авторството на тези произведения има значителни, по-скоро дългосрочни последици. Така например, каква би била ползата за независимите творци да създават своите произведения, ако в крайна сметка тези произведения ще бъдат „погълнати“ и своевременно преработени от изкуствения интелект? Няма ли да доведе това до бавното отмиране на изобразителните изкуства, на литературата, на музиката – все случаи, в които обществото ще бъде лишено от непо-

¹ Магистър по право, alumnus на Нов български университет, ел. поща: alexander.g.dimitrov31@gmail.com.

средствената цел на изкуството – да насочи, било и временно, човешкия дух извън границите на еднообразното битие, развиващо се на плоскостта на елементарното материално съществуване?

За нарастващата роля на предизвикателството пред творците свидетелства и съвсем скорошната практика на Върховния касационен съд.² Макар и повдиган неколккратно пред касационната инстанция, въпросът за авторството на произведение, генерирано от изкуствен интелект, така и не получава своя отговор най-вече заради липсата на основания за селекция по чл. 280, ал. 1 ГПК.

1. За понятието „изкуствен интелект“ и Регламент (ЕС) № 2024/1689

Оправдано е, преди да пристъпим към разглеждането на проблема по същество, да обърнем специално внимание на терминологията, приложима по отношение на изкуствения интелект.

На 1 август 2024 г. влезе в сила един от първите нормативни актове в световен мащаб, уреждащи по-подробно материята на изкуствения интелект – Регламент (ЕС) № 2024/1689³. Едно от достойнствата на този регламент е опитът на законодателя да предложи сравнително подробен списък с легални дефиниции.

Общият термин, с който борави регламентът, е „система с изкуствен интелект (ИИ)“. Съгласно член 3, т. 1 това е „машинно базирана система, която е проектирана да работи с различни нива на автономност и която може да прояви адаптивност след внедряването си, и която, с явна или подразбираща се цел, въз основа на въведените в нея входящи данни, извежда начина на генериране на резултати като прогнози, съдържание, препоръки или решения, които могат да окажат влияние върху физическа или виртуална среда“. Доколкото иначе твърде сложното функциониране на изкуствения интелект може да бъде обобщено с едно изречение, регламентът успява да направи това относително добре.

Самият регламент разглежда няколко вида системи с ИИ. Тази, която е от най-непосредствен интерес за нас, е системата с ИИ с общо предназначение. Съгласно член 3, т. 66 от регламент „система с ИИ с общо предназначение“ е „система с ИИ, основана на модел на ИИ с общо предназначение, която може да служи за различни цели и може да се използва пряко, както и да се интегрира в други системи с ИИ“. Дадена е легална дефиниция и на „модел на ИИ с общо предназначение“: „модел на ИИ, включително когато такъв модел е обучен с голямо количество данни, като се използва самонадзор в голям мащаб, който има до голяма степен общ характер и е в състояние компетентно да изпълнява широк набор от отделни задачи, независимо от начина на пускане на модела на пазара, и който може да бъде интегриран в различни системи или приложения надолу по веригата, с изключение на моделите на ИИ, използвани за научноизследователски и развойни дейности и като прототипи преди пускането им на пазара“ (чл. 3, т. 63 от Регламент (ЕС) № 2024/1689).

За онагледяване на тези понятия можем да приведем няколко примера: а) ChatGPT е система с ИИ с общо предназначение – тя е система с ИИ, основана на моделите на OpenAI (модел на ИИ с общо предназначение); б) Microsoft Copilot е система с ИИ с общо пред-

² Вж. Определение № 144 от 9.03.2021 г. по т. д. № 948/2020 г., I т. о. на Върховния касационен съд и Определение № 3439 от 17.12.2024 г. по т. д. № 1234/2024 г., I т. о. на Върховния касационен съд.

³ Регламент (ЕС) № 2024/1689 на Европейския парламент и на Съвета от 13.06.2024 г. за установяване на хармонизирани правила относно изкуствения интелект и за изменение на регламенти (ЕО) № 300/2008, (ЕС) № 167/2013, (ЕС) № 168/2013, (ЕС) 2018/858, (ЕС) 2018/1139 и (ЕС) 2019/2144 и директиви 2014/90/ЕС, (ЕС) 2016/797 и (ЕС) 2020/1828 (Акт за изкуствения интелект), ОВ L, 2024/1689, 12.07.2024.

назначение – тя е система с ИИ, основана на GPT-4 (модел на ИИ с общо предназначение) и така нататък.

Въпреки тези задоволителни дефиниции Регламент (ЕС) № 2024/1689 има за цел преди всичко да уреди административния контрол върху развиването, поддържането и използването на системите с ИИ. Единствената, при това крайно лаконична разпоредба, посветена на отношението на изкуствения интелект към авторските права, е тази на чл. 52, параграф 1, буква в) от Регламент (ЕС) № 2024/1689, съгласно която доставчиците на модели на ИИ с общо предназначение са длъжни да съблюдават спазването на правото на ЕС в областта на авторското право и сродните му права. Очевидно е, че тази разпоредба по никакъв начин не дава разрешение на представения в настоящото изложение проблем.

2. За правната природа на системите с ИИ

Последният предварителен въпрос, стоящ между нас и даването на някакъв по-утвърдителен отговор на проблема за авторството на генерираните от системите с ИИ произведения, е този за правната природа на системите с ИИ. Поначало, имайки предвид, че изкуственият интелект не е нищо повече от един софтуерен продукт, допустимо е да заключим, че той представлява именно компютърна програма по смисъла на чл. 3, ал. 1, т. 1, предл. последно от Закона за авторското право и сродните му права (ЗАПСП), а оттам и обект на авторско право.

Отделен въпрос е дали системите с ИИ могат да съставляват патентоспособни изобретения. Строго погледнато, с чл. 52, параграф 2, буква в), предл. последно ЕПК⁴, отразено в чл. 6, ал. 2, т. 3, предл. последно от Закона за патентите и регистрацията на полезните модели (ЗПРПМ), компютърните програми са изрично изключени като патентоспособни изобретения.

В по-новата практика на Европейската патентна служба обаче е развито едно доста интересно гледище: системите с ИИ са причислени не към категорията на компютърните програми, а към тази на математическите методи, които, съгласно чл. 52, параграф 2, буква а), предл. последно ЕПК (респ. чл. 6, ал. 2, т. 1, предл. последно ЗПРПМ), също са изрично изключени като патентоспособни изобретения. Това все пак не означава, че една система с ИИ не може да бъде патентоспособно изобретение. Службата приема, че в случаите, когато тези системи са насочени или към метод, включващ използването на технически средства, или към дадено устройство, тези системи с ИИ притежават „технически характер“ и следователно не са изключени от патентоспособност.⁵

3. Кой може да бъде автор на произведение, генерирано от система с ИИ?

Член 5, изр. 1 ЗАПСП изрично определя физическите лица като единствено способни да бъдат автори на произведенията на литературата, изкуството и науката. Тази постановка недвусмислено слага край на всякакви абсурдни предложения, прокрадващи идеята за потенциално авторство на самата система с ИИ.

⁴ Конвенция за издаване на европейски патенти (ЕПК), приета на 5.10.1973 г., изменена и допълнена с Акта за ревизиране на чл. 63 от конвенцията от 17.12.1991 г. и с Акта за ревизиране на конвенцията от 29.10.2000 г. Ратифицирана със закон, приет от 39-о Народно събрание на 31.01.2002 г. – ДВ, бр. 15 от 2002 г. Издадена от Патентното ведомство на Република България, обн. ДВ, бр. 71 от 10.09.2010 г., в сила от 13.12.2007 г.

⁵ Guidelines for Examination in the European Patent Office, Part G, Chapter II, 3.3. *European Patent Office* [online], 1 April 2025 [viewed 26.06.2025]. Available from: https://www.epo.org/en/legal/guidelines-epc/2025/g_ii_3_3.html.

Разпоредбата на чл. 5, изр. 1 ЗАПСП ни оставя с три възможни избора за автор на генерираното от системата с ИИ произведение: а) най-напред това е авторът на произведението, „въведено“ в системата с ИИ; б) на второ място, това би могъл да бъде потребителят, въвел командата (prompt), вследствие на която системата на ИИ е генерирала произведението; в) може да се мисли и в тази насока, че автор на генерираното от системата с ИИ произведение е и самият автор на интегрирания в нея модел на ИИ с общо предназначение.

Първата теория би могла да се възприеме спокойно, но с тази само уговорка, че преработката на „заетото“ произведение е в такава ниска степен, че по съществото си не се различава от първоначалното произведение. Това обаче подлежи на преценка за всеки отделен случай.

Другите две схващания заслужават по-детайлно разискване, което да анализира както творческия процес при авторите, така и отношението между създателя на системата с ИИ и генерираното от нея произведение.

4. За творческата дейност на физическите лица (авторите)

Възникването на годен обект на авторско право, съгласно чл. 3, ал. 1 ЗАПСП, е обусловено преди всичко от творческата дейност на авторите. В правната доктрина е възприета като характерна черта на творческата дейност нейната индивидуалност – всеки автор има свой подчертан начин за творене, неподдаващ се на каквато и да била регламентация, дефиниране и изобщо поставяне в предопределено русло.⁶

Самият творчески процес е дейност, отличаваща се с толкова сложност, така щото елементарното ѝ обобщаване като „интелектуално усилие“⁷ изглежда по-скоро като омаловажаване, отколкото като опит за даване на определение.

Всеки творчески процес проследява своето начало от идеята⁸ (в широкия смисъл на думата), която ще намери отражение върху даденото произведение. Възникването на тази идея наричаме най-общо вдъхновяване. По-конкретно, авторът възприема явление от действителността, което възбужда неговата иманентна потребност да го пресъздаде по такъв начин и в такава форма, както само и единствено той би могъл да го направи. Така например художникът, съзерцавайки едно дърво или някакво изображение на същото това дърво, добива желанието да нарисува това дърво така, както той го възприема. Може да се спори обаче дали художникът от примера ни действително се е вдъхновил от дървото, или е имал предвид идеята за дървото, която в случая би играла ролята на образец. Второто гледище безспорно води до т.нар. „редукция до безкрайност“, доколкото обективно съществуващото дърво и идеята за това дърво по необходимост са причастни на по-общата идея за дърво, като тази група на свой ред също се явява причастна на една по-обща идея и така нататък.⁹

Обективирането на авторовото произведение е процес, който, както посочихме по-горе, е строго индивидуален и е предопределен от възможностите на автора като например неговия талант, наличните му технически средства, времето, с което разполага, и така нататък.

Ключов обаче е въпросът дали въвеждането на команди (prompts) в системата с ИИ представлява творческа дейност. Иначе казано, равностойно ли е описването на една карти-

⁶ Аврамов, Л., В. Таджер. (1965). *Авторско право на Народна република България*. София: Наука и изкуство, 24. Вж. също Каменова, Ц. (2004). *Международно и национално авторско право*. София: БАН, 66–67.

⁷ Така Саракинов, Г. (2013). *Авторско право и сродните му права в Република България*. София: Сиби, 34.

⁸ Аврамов, Л., В. Таджер. Цит. съч., 24.

⁹ Така Платон. (2018). *Парменид*. София: Изток-Запад, 132d–133a. Вж. също Аристотел. (2023). *Метафизика*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 990b 16.

на, дори и в най-трудно забележимите ѝ подробности, на създаването на същата тази картина? Може ли описването на един роман – на неговата фабула, герои, място и време на действието и така нататък, да се приравни на неговото действително написване? Отговорът задължително е отрицателен. По своето правно естество тези команди (prompts) не представляват нищо друго освен обективирани в писмен вид идеи и концепции, които, съгласно чл. 4, т. 2 ЗАПСП, изрично са изключени като обекти на авторско право. Оттук следва и изводът, че въвелият командите (prompts) потребител не е автор на генерираното от системата с ИИ произведение.

5. За „творческия процес“ на системите с ИИ и техните автори и изобретатели

Процесът на генериране на произведения посредством използване на системи с ИИ е достатъчно сложен за описване, така щото на правилното му изследване би трябвало да бъде посветена отделна монография. Тук ще разгледаме този процес изключително повърхностно, водейки се най-вече от нуждите на настоящото изследване.

За да бъде една система с ИИ годна да генерира произведения, тя трябва най-напред да разполага с достатъчно информация (в нашия случай – произведения на литературата, изкуството и науката). Процесът по придобиване на тази информация бива най-често обозначен с термина „извличане на знания от данни“ (datamining).¹⁰ Оттук нататък при получаване на команда (prompt) от потребителя системата с ИИ генерира поисканото от него произведение. Това обаче става по начин, коренно различен от присъщия на авторите – физически лица. Използвайки зададената с командата (prompt) информация, системата с ИИ „напластява“ различните произведения едно върху друго, ползвайки такава част от всяко едно произведение, каквато е необходима за получаването на желаното от потребителя произведение. Всичко това зависи от много фактори, първи по важност сред които са обемът на извлечените знания от данни, степента на обучение на модела на ИИ с общо предназначение, както и прецизността на въведената от потребителя команда (prompt).

Показателно в случая е, че системите с ИИ не разполагат с възбразението, отредено единствено за човешките същества. Тяхното основно предназначение е изпълването на командата на потребителя по възможно най-бързия и точен начин. Индивидуалността, частицата от себе си, която всеки автор влага в създаването на своето произведение, безспорно отсъства от системите с ИИ, които в края на краищата представляват единствено и само компютърни програми (или математически методи). Така например художникът, видял дори едно-единствено дърво през живота си, би могъл да го пресъздаде по множество различни начини. Напротив, системата с ИИ, разполагаща с едно-единствено изображение на дърво, не би могла да възпроизведе нещо твърде различно от него, доколкото разликата би дошла от зададената от потребителя команда. Модерните модели на ИИ с общо предназначение разполагат, разбира се, с милиарди изображения на дървета. По съществото си

¹⁰ В Решение от 27.09.2024 г. по дело № 310 О 227/23, *Robert Kneschke v. LAION e.V.* на Окръжен съд – Хамбург (ECLI:DE:LGHH:2024:0927.310O227.23.00) е прието, че при използването на фотография – обект на авторско право, в процеса на извличане на знания от данни не е налице нарушение на авторските права върху тази фотография, тъй като това става за целта на научните изследвания. Също така това е изрично предвидено в член 60d от немския закон за авторското право (*Urheberrechtsgesetz*). Подобно разрешение се съдържа в чл. 24, ал. 1, т. 3 ЗАПСП. Тази разпоредба обаче е твърде обща и не споменава конкретно, за разлика от немския закон, използването на произведения в процеса на извличане на знания от данни като допустим случай на свободно използване на произведения. Най-същественото изискване в случая, въведено със Закона за изменение и допълнение на ЗАПСП, ДВ, бр. 100 от 2023 г., е използването да бъде за нетърговски цели. Доколкото обаче немалка част от системите с ИИ с общо предназначение предлагат платени абонаментни планове, тази разпоредба би била неприложима.

обаче процесът по генериране на изображение на дърво със сигурност няма да бъде „творчески“ – всичко, което системата с ИИ може да генерира, ще почива, дори в едва забележима степен, на съвкупността от изображения, придобити в процеса на извличане на знания от данни.

Последната, но не по важност, хипотеза, която остана да разгледаме, е тази, при която за автор на генерираното от системата с ИИ произведение би се смятал авторът на самата система с ИИ. В този случай аргументът в полза на това становище би бил, че системата с ИИ представлява техническо средство, с помощта на което нейният автор създава произведения на литературата, изкуството и науката. Това виждане е обусловено на свой ред от предположението, че отвъд творческата дейност на автора на модела на ИИ с общо предназначение, свързана с неговото създаване, такава е налице и по отношение на генерираните от системата с ИИ произведения. Тук следва да имаме предвид казаното по-горе. „Творческата дейност“ на системите с ИИ се изразява в компилирането на вече готови произведения (тук могат да се включат дори и други генерирани от система с ИИ произведения). Дейността на нейния автор се изчерпва с осигуряването на по-ефективно функциониране на модела на ИИ с общо предназначение, като например постоянно усъвършенстване на алгоритмите за самоусъвършенстването му. Абсурдно е обаче авторът на модела на ИИ с общо предназначение да участва пряко в самия процес по генериране на произведение от системата с ИИ. Това би било в разрез с целия смисъл на системите с ИИ, а именно – да генерират съдържание автономно. В този смисъл, системата с ИИ не може да се отнася към своя автор така, както четката – към художника, пианото – към музиканта и така нататък.

6. Заключение и предложения de lege ferenda

Всички приведени дотук аргументи неизменно ни насочват до извода, че автор на произведението, генерирано от система с ИИ с общо предназначение, доколкото не представлява преработка на оригинално произведение в една твърде ниска степен, всъщност липсва. Това се обяснява именно с липсата на елемент от фактическия състав – наличието на творческа дейност съгласно чл. 3, ал. 1 ЗАПСП. Такава не извършва нито потребителят, задал командата в системата с ИИ, вследствие на която дадено произведение бива генерирано, нито пък авторът на самата система с ИИ. Ето защо произведенията, генерирани от системите с ИИ, нямат автор.

Това разрешение обаче, макар и правно обосновано, не само не защитава, но допълнително уврежда интересите на най-засегнатата от генерираните от системите с ИИ произведения група от хора – творците и учените, чиито произведения биват използвани в процеса на извличане на знания от данни (datamining). Справедливото разрешение на този проблем е именно признаването на носителите на авторските права абсолютното субективно притезателно право да забраняват на доставчиците на системи и модели на ИИ да включват произведенията им в процеса на извличане на знания от данни (datamining), а ако това вече е направено – да искат премахването на произведението от алгоритъма на модела на ИИ, наред с правото да получат обезщетение за претърпените вреди. Последната част от това законодателно предложение е особено чувствителна тема. За да бъде осъществима, авторите на моделите на ИИ ще трябва да бъдат в състояние да посочат с точност кои от милиардите достъпни за модела изобретения са послужили за генерирането на дадено произведение от системата с ИИ и в коя своя част.

Не бива да изключваме и хипотезата, в която авторите на произведения по чл. 3 ЗАПСП сами биха пожелали да предоставят произведенията си на дадена система с ИИ. Най-удачно би било това да бъде уредено като специален договор в Глава седма на ЗАПСП. Пред-

вид огромния мащаб на функциониране на системите с ИИ с общо предназначение, такива договори най-често биха били сключвани при общи условия. Удачно би било тогава към този вид договори да бъдат приложими правила за закрила на авторите на произведения, не по-малко строги от тези по Закона за защита на потребителите.

Библиография

Аврамов, Л., В. Таджер. (1965). *Авторско право на Народна република България*. София: Наука и изкуство.

Аристотел. (2023). *Метафизика*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.

Каменова, Ц. (2004). *Международно и национално авторско право*. София: БАН.

Платон. (2018). *Парменид*. София: Изток-Запад.

Саракинов, Г. (2013). *Авторско право и сродните му права в Република България*. София: Сиби.

Guidelines for Examination in the European Patent Office, Part G, Chapter II, 3.3. *European Patent Office* [online], 1 April 2025 [viewed 26.06.2025]. Available from: https://www.epo.org/en/legal/guidelines-epc/2025/g_ii_3_3.html.

ON THE AUTHORSHIP OF WORKS OF LITERATURE, ART AND SCIENCE GENERATED BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Alexander Dimitrov¹¹

Abstract: This paper discusses issues related to authorship of works of literature, art and science generated by artificial intelligence systems. The author discusses the legal framework of artificial intelligence systems as well as their legal nature. A comparison is made between the process of generating works by an artificial intelligence system and the creative process for natural persons. The

various theories regarding in whose favour authorship of a work of literature, art and science generated by an artificial intelligence system arises are examined. Suggestions de lege ferenda are given in order to protect the copyrights of natural persons.

Keywords: artificial intelligence systems, authorship, creative process, works

¹¹ Master of Laws, alumnus of New Bulgarian University, e-mail: alexander.g.dimitrov31@gmail.com.